

Як оцінювати українські виші?

Шість пропозицій для вдосконалення цього механізму

[1]

Зіновій Партико [1]

11 січня, 2019 - 11:50

-
- Твіт [2]
-

[3]

ФОТО МИКОЛИ ТИМЧЕНКА / «День»

[4]

Зіновій ПАРТИКО

У цій статті мова йтиме про акредитацію університетів. Для тих читачів газети, які мало

зіштовхуються з проблемами вищї школи, поясню, що акредитація — це процедура визнання або підтвердження державними органами (у нашій ситуації — Міністерством освіти і науки України) компетентності університетів видавати студентам, що завершили курс навчання, дипломи державного зразка (диплом лікаря, вчителя, будівельника, пілота літака, капітана корабля тощо). Акредитацію здійснюють на основі контролю за дотриманням університетами встановлених державою критеріїв. Дотримання цих критеріїв раніше й зараз перевіряють на основі самозвіту університету, який він готує і надає акредитаційній комісії МОН України.

ЯК ПРОХОДИТЬ АКРЕДИТАЦІЯ УНІВЕРСИТЕТІВ

Оскільки чинне законодавство України у зв'язку з ухваленням Верховною Радою нових законів («Про вищу освіту», «Про освіту») постійно удосконалюється, то в інтернеті не важко розшукати нові нормативні документи, на основі яких пропонується здійснювати акредитацію університетів (наприклад: <http://education-ua.org> ^[5] /ua/articles/1179-akreditatsiya-program-vishchoji-osviti-novij-pidkhid). Що ж пропонують нам нові проекти документів?

За фактом, нові проекти пропонують приблизно те саме, що було й раніше: проконтролювати, скільки для певної спеціальності викладає професорів, доцентів, асистентів; чи мають вони належну освіту, що відповідає акредитованій спеціальності; чи проходили вони за останні п'ять років стажування; чи мають вони за останні п'ять років публікації, скільки і в яких виданнях чи базах даних (фахових/нефахових, наукометричних/ненаукометричних) і т. ін., і т. ін., і т. ін. Крім викладачів, необхідно проконтролювати студентів, бібліотеку, а також цілу низку характеристик самого університету. Кажучи коротко, працівники кафедри університету, що акредитують спеціальність, всі ці дані вміщують у згаданий вже самозвіт, обсяг якого становить у середньому півтори, а то й дві сотні сторінок.

Далі МОН наказом створює саму акредитаційну комісію (наприклад, із двох чи трьох експертів), яка виїжджає в університет і перевіряє вказаний самозвіт на відповідність затвердженим державою критеріям. На основі звіту цієї комісії МОН приймає рішення про те, дозволити університетові видавати студентам дипломи державного зразка чи ні. Видають такий дозвіл на п'ять чи десять років, після чого університети повинні знову проходити акредитацію.

Звернімо увагу на те, що в розроблених проектах акредитаційних документів такого обов'язкового критерію, як перевірка рівня знань студентів, не передбачено. Та це й не дивно: його не було передбачено як обов'язковий і раніше. Розпізнати наявність цього критерію в проектах документів можна лише за словами на зразок «інше». Саме тому деякі акредитаційні комісії такої перевірки (її називають ще «зрізом знань») по окремих дисциплінах все ж вимагають.

Така технологія акредитування університетів нагадує відому з радянських часів гумореску, яку блискуче читав Аркадій Райкін. У цій гуморесці йшла мова про те, що на одній із радянських фабрик, що шила чоловічі костюми, один кравець шив для піджака лише лівий рукав, другий — лише правий рукав, третій — лише «груди», четвертий — лише «спину», п'ятий — лише підкладку, шостий — лише пришивав гудзики і лише ений — зшивав усе до купи. Кінцевого ж продукту ніхто остаточно не контролював. У результаті такий костюм можна було хіба що виставляти як опудало на городі для відлякування горобців.

Повертаючись до акредитації, поставлю запитання: то добре те, що під час її проведення не перевіряють рівень знань, чи погано? А, може, це й добре, адже й зараз начебто більшість студентів успішно закінчують університети і якимось працевлаштовуються. А перевантажувати студентів різними перевітками також не найкращий вихід із ситуації.

Відповім на поставлене запитання: думаю, що відсутність перевірки знань під час акредитування, — це погано. Адже за останні п'ять — десять років сигнали про явні негаразди у сфері нашої вищої освіти надходять доволі інтенсивно. Про це свідчить, по-перше, виїзд значної частини студентів на навчання за кордон, чому сприяють, зокрема, й негаразди з українським ринком праці. По-друге, це — чого гріха таїти! — зниження рівня знань студентів (тут я не кажу про оцінки, які завжди на належному рівні). Адже в нас часто порушуються принципи моралі (наприклад, студенти списують); деканати не відраховують злісних боржників, оскільки це веде до скорочення фінансування, а, отже, і до скорочення викладацького складу. Кажучи іншими словами, якщо студенти офіційно та регулярно сплачують у касу за навчання, то через чотири — шість років (залежно від рівня освіти) вони гарантовано отримають диплом (особливо це стосується недержавних університетів). Наслідком є дискредитація вищої освіти в Україні та поява фахівців, які мають дуже наближене уявлення про свій фах.

Звичайно, читачі можуть і тут заперечити: та ж в університетах студенти складають державні іспити й пишуть дипломні роботи чи готують дипломні проекти! Проте, знаючи ситуацію зсередини, можу сказати, що нерідко державні екзаменаційні комісії — хоча їх головами і є зовнішні, тобто незалежні від університету особи, — оцінюють знання студентів завищеними оцінками. І це відбувається приблизно на тих самих засадах, як до недавнього часу в наших школах учителі приймали іспити у школярів випускних класів (самі їх навчали і самі ж перевіряли якість своєї роботи). Добре, що ми нарешті цього механізму позбулися й замінили його зовнішнім незалежним оцінюванням. Таке оцінювання об'єктивізувало визначення рівня знань школярів (тепер його визначає незалежний експерт — держава в особі МОН), а також на порядок скоротило корупційні схеми при зарахуванні абітурієнтів на навчання в університети. Таким чином, зміна механізму оцінювання одним махом ліквідувала цілу низку гострих суспільних проблем.

ОРІЄНТИР — РІВЕНЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

В основі чинного підходу до акредитації лежить хибна ідея про те, що, начебто, на основі аналізу окремих компонентів можна з'ясувати ефективність функціонування всієї системи. Але це в корені хибно. Річ у тім, що у великих системах ефективність їх функціонування мало залежить від ефективності функціонування окремих компонентів. Натомість велика система породжує таку якість, якої не забезпечує механічне поєднання всіх її компонентів. Для нашої ситуації це означає, що на кафедрі і всі викладачі можуть бути докторами й кандидатами наук, і всі вони можуть мати монографії, статті, регулярно проходити стажування тощо, а от рівень підготовки студентів (наприклад, через відсутність необхідних стимулів до навчання, відсутність матеріальної бази тощо) все ж може бути низьким.

Основним (а, може, і єдиним?), визначальним критерієм акредитування спеціальностей в університетах повинні бути знання та вміння студентів. На основі саме цього критерію має прийматися рішення про акредитацію спеціальностей, закріплених за кафедрами університетів. Приймаючи такий підхід, виникає питання про те, як організувати встановлення рівня знань студентів

То що ж контролювати під час акредитування: окремі деталі (як у згаданих уже піджаках) чи зшитий із них сам костюм? Кажучи іншими словами, що краще контролювати: кількісні показники функціонування кафедр і університетів чи отримані студентами знання та вміння (компетентності), тобто остаточну якість їх підготовки?

На думку автора, основним (а, може, і єдиним?), визначальним критерієм акредитування спеціальностей в університетах повинні бути знання та вміння студентів. На основі саме цього критерію має прийматися рішення про акредитацію спеціальностей, закріплених за кафедрами університетів.

Приймаючи такий підхід, виникає питання про те, як організувати встановлення рівня знань студентів. Дозволю собі намітити один із можливих шляхів вирішення цієї проблеми.

- **Перше.** Визначення рівня знань студентів доцільно проводити у формі, яка аналогічна до зовнішнього незалежного оцінювання, причому наприкінці весни — паралельно як для бакалаврів (на четвертому), так і для магістрів (на шостому році навчання). Тести повинні містити кілька сотень запитань, що безпосередньо стосуються обраної спеціальності, а саме тестування має відбуватися впродовж одного чи кількох днів за допомогою комп'ютерних систем, можливо, з доступом до зовнішніх довідкових систем.

Не виключаю, що така форма акредитації призведе до втрати необхідності проводити державні іспити (захист дипломних робіт і проектів при цьому залишиться так само, як це має місце й зараз). Такий варіант дасть МОН змогу акредитувати університети не раз на п'ять чи десять років, а щорічно, постійно відслідковуючи рівень знань студентів, а, отже, і ефективність роботи наших університетів. Крім того, це дасть змогу зіставляти рівень знань наших студентів та їхніх ровесників, які навчаються як у різних регіонах нашої держави, так і за кордоном на тих самих спеціальностях.

- **Друге.** Тести для кожної спеціальності повинні готувати відповідні групи розробників, з якими МОН має укласти належні угоди. Необхідно проводити попередні випробовування тестів для усунення з них помилок та інших недоліків. Для кожної спеціальності тести мають бути єдиними для всіх університетів держави.

Третє. Зрозуміло, що всі спеціальності, за якими в Україні готують фахівців, повинні мати затверджені стандарти освітніх програм. На жаль, доводиться констатувати, що таких стандартів для цілої низки спеціальностей в Україні до цього часу (хоча з моменту здобуття незалежності минуло вже 27 років!) немає. При цьому представники таких спеціальностей як на об'єктивну причину відсутності стандартів часто посилаються на труднощі в їх укладанні (в Україні, мовляв, навчають так, а за кордоном — по-іншому; в одному університеті так, а в іншому — сяк тощо). Шановні панове, річ у тім, що навіть не зовсім досконалий стандарт є значно кращим, ніж його відсутність узагалі. Тому потреба в розробці таких освітніх стандартів не те що назріла, вона вже давно перезріла!

- **Четверте.** Оскільки освітні програми університетів, відповідно до закону, можуть відрізнятися переліками навчальних дисциплін (це так звані дисципліни вільного вибору університету, яких може бути не більше 20 — 25%), то для подолання цієї розбіжності університети повинні мати змогу додавати до згаданих вище «міністерських» тестових запитань ще і своїх власних 20 — 25%. Це усуне вказану розбіжність й уніфікує процес оцінювання. При цьому має бути збережена можливість окремо оцінити лише

нормативні дисципліни.

- **П'яте.** Критерієм, який унеможлиблює акредитацію спеціальності університету, може бути, наприклад, нижня межа, яку встановлює держава в особі МОН, чи середній бал, набраний студентами спеціальності під час тестування.
- **Шосте.** Спеціальність університету може бути неакредитована, коли, наприклад, більшість студентів не набрали балів нижньої межі чи середній бал виявився значно нижчим, ніж у більшості інших університетів. У такому разі МОН повинно мати змогу відтермінувати видачу дипломів на півроку, поки університет додатково не підготує студентів настільки, щоб вони могли успішно здолати встановлені державою під час тестування критерії.

Між іншим, стосовно статті 25 Закону «Про вищу освіту» дозволю собі зауважити, що там відсутній опис процедури, за якої спеціальність університету не акредитована. Отже, що треба робити в такому разі університету? Адже та «мовчазна» процедура, яка має місце зараз, доволі відома... А тому закон і нове положення про акредитацію вимагають доповнення новою статтею!

Пропонований підхід до проведення акредитації змінить саму її суть, а саме: відпаде потреба оцінювати те, про що йшлося на початку статті, — скільки для певної спеціальності викладає професорів, доцентів, асистентів; чи мають вони належну освіту, що відповідає акредитованій спеціальності; чи проходили вони за останні п'ять років стажування; чи мають вони публікації, скільки і в яких виданнях чи базах даних (фахових/нефахових, наукометричних/ненаукометричних) тощо. Це змінить ставлення і самих викладачів до виконуваних обов'язків (погано викладатиму — спеціальність не акредитують, не матиму роботи), і студентів (погано вивчатиму навчальні дисципліни — спеціальність не акредитують, матиму труднощі з отриманням диплому, погано працевлаштуюся). Та й обсяг самозвіту університету скоротиться до десятка сторінок, але при цьому він обов'язково має містити, зокрема, оцінку рівня знань і вмінь випускників роботодавцями. Адже зараз успішність студентів, їх готовність до участі у виробничому процесі — самі по собі, а акредитування спеціальностей — саме по собі; між ними мало зв'язку або й узагалі його немає (виняток — вже згадуваний, необов'язковий контроль «зрізів знань» по окремих дисциплінах).

І ще деякі причетні до цієї теми міркування. А хіба деякі доценти не викладають краще за деяких професорів? А хіба деякі асистенти не викладають краще за деяких доцентів? А хіба людина без звання кандидата чи доктора не може бути чудовим університетським педагогом (особисто я таких знаю)? А хіба для того, щоб бути чудовим університетським педагогом, обов'язково мати опубліковані наукові монографії чи статті в міжнародних базах даних Web of Science чи Scopus? Змогу відповісти на ці запитання надаю читачам газети. Хоча, з іншого боку, стверджую, що певний зв'язок між наявністю вчених ступенів та педагогічною майстерністю, звісно ж, є.

Шановні розробники нормативних документів для вищої школи! Відійдімо нарешті від формальних, кількісних оцінок! Даймо відповідь для самих себе про те, що нам потрібне більше: а) — щоб на кафедрі працював один-два доктори (професори) і три кандидати наук (доценти) чи б) — щоб наші студенти мали належний рівень знань та вмінь (компетенцій)?

Думаю, що й читачі «Дня» зможуть підказати розробникам акредитаційних документів

відповідь на це запитання. Переконаний, що в кінцевому результаті це зможе, по-перше, зменшити кількість тих студентів, які виїжджають на навчання за кордон, а, по-друге, усуне з галузі надання навчальних послуг ті університети, які дають низький рівень знань та вмінь.

Між іншим, шановні наші читачі, в яких університетах навчаються ваші діти чи онуки? Як би ви хотіли, щоб відбувалася акредитація цих університетів? Те саме запитання я ставлю і розробникам нормативних акредитаційних документів.

Зіновій ПАРТИКО, доктор філологічних наук, професор

Рубрика: Суспільство [6]

Газета: №3-4, (2019) [7]

-
- Твіт [2]
-

Source URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/yak-ocinyuvaty-ukrayinski-vyshi>

Links

[1] <https://day.kyiv.ua/uk/profile/zinoviy-partiko>

[2] <https://twitter.com/share>

[3] https://day.kyiv.ua/sites/default/files/main/articles/11012019/14_tim0489.jpg

[4] <https://day.kyiv.ua/sites/default/files/main/articles/11012019/14partiko.jpg>

[5] <http://education-ua.org>

[6] <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo>

[7] <https://day.kyiv.ua/uk/arhiv/no3-4-2019>